

- ²⁴ E. Nickel, Ein mittelalterlicher Brunnen in Magdeburg. Frühe Burgen und Städte. 158—166.
- ²⁵ G. Müldenberger, Die mittelalterlichen Bodenfunde im Bereich der Leipziger Altstadt. Uo. 143—148.
- ²⁶ P. Grimm, Frühe Burgen und Städte im Saale-Mulde Gebiet. Uo. 137—142.
- ²⁷ Uo. 142.
- ²⁸ P. Hofey, Die Wehrbauten Berns. Bern 1953.
- ²⁹ H. Schwartz, Die Befestigung einer Hansestadt. Gedächtnisschrift f. F. Rörig. 437—448.
- ³⁰ F. Timme, Die wirtschafts- und verfassungsgesch. Anfänge der Stadt Braunschweig. Kiel 1931.
- ³¹ F. Timme, Andernach a/Rhein und die topographische Anfänge der älteren Flussuferstädte. Gedächtnisschrift f. F. Rörig. 401—422.
- ³² H. Rothert, Westfälische Stadtpläne (Soest und Lippstadt). Uo. 423—435.
- ³³ Zschr. f. Schweiz. Gesch. XXX/1950. 405.
- ³⁴ Die Area in den Städten. Schweizer Beitr. z. allgemeinen Gesch. III/1945. 22—61.
- ³⁵ H. Strahm, Zur Verfassungstopographie der mittelalterlichen Stadt mit besonderer Berücksichtigung des Gründungsplanes der Stadt Bern Zschr. f. Schweiz. Gesch. XXX/1950. 372—410.
- ³⁶ Uo. 372.
- ³⁷ Uo. 380.
- ³⁸ Uo. 395.
- ³⁹ Das verfassungstopographische Bild der mittelalterlichen Stadt im Lichte der neueren Forschung. Gedächtnisschrift f. F. Rörig. 61—94.
- ⁴⁰ A. Hahn, Zur Frühgeschichte Dresdens. Forschungen zur ältesten Entwicklung Dresdens. Heft 1. Lipcse 1953, 4.
- ⁴¹ Aus Geschichte und Neuaufbau der ehemaligen Rannischen Vorstadt Leipzigs. Leipziger Stadtgeschichtliche Forschungen. Heft 1. Lipcse 1952.
- ⁴² C. Niedner, Das Patrozinium der Augustiner-Chorherren-Stiftskirche St. Thomae zu Leipzig. Leipziger stadtgesch. Forsch. H. 2. Lipcse 1952.
- ⁴³ Leipziger Bautradition. Leipziger stadtgesch. Forsch. H. 4. Lipcse 1955.
- ⁴⁴ F. Günther, Die Entwicklung der Landeshoheit über Leipzig und im Leipziger Landkreise. Studien z. Gesch. Leipzigs u. seiner Landschaft. Lipcse 1948.

Isztorija Moszkvi. Tom I. Period feodalizma XII—XVII vv. (Moszkva története I. kötet. A feudalizmus korszaka, XII—XVII. század). Izdatyelsztvo Akagyemii Nauk SzSzsZR, Moszkva 1952.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája elhatározta, hogy a 800 éves főváros, Moszkva történetét hat kötetben feldolgozza. Tudomásunk szerint eddig öt kötet jelent meg, hamarosan teljes lesz tehát a nagyjelentőségű tudományos kiadvány.

Az alábbiakban csupán az első kötettel foglalkozunk. Úgy véljük azonban, az olvasót érdekelni fogja az egész hatkötetes kiadvány felépítése, helyesebben az egyes kötetek korszakbeosztása. Az első kötet elején közölt tájékoztatás alapján ezt a következőképpen adhatjuk meg:

Az első kötet periódusait már a címben közöltük. A második kötet az egész XVIII. századot, a harmadik kötet a XIX. század első felét foglalja magába. A negyedik és ötödik kötet a kapitalizmus és imperializmus korszakát tárgyalja és pedig úgy, hogy a negyedik kötet az 1860-as évektől a századfordulóig, az ötödik kötet pedig a századforduló-

tól az 1917. évi februári forradalomig terjedő évek történetét öleli fel. A hatodik kötet Moszkva forradalom utáni történetét fogja ismertetni.

Felesleges hangoztatni, milyen nagy jelentőségű vállalkozás ez a tekintélyes terjedelmű és a színvonal tekintetében nagyon igényes történeti mű. Az első kötet egyik szovjet bírálója, D. Sz. Lihacsev megállapítja, hogy „Moszkva nevével eltéphetetlenül össze van kötve Oroszország múltja, a Szovjetunió jelene és az egész világ jövődjé”. A kötetet lapozgatva az olvasó előtt is világos, hogy a kötet munkatársai, miközben Moszkva történetét tárgyalják, mindenkor arra törekedtek, hogy ne egyszerű várostörténetet írjanak — bár természetesen Moszkva város történetének megírása volt a feladatuk —, hanem úgy mutassák be az olvasónak Moszkvát, mint az egységes orosz állam megteremtésének kezdeményezőjét és az orosz nép nemzeti életének központját.

Moszkva történetével eddig is sokan foglalkoztak, mind az Októberi Forradalom előtt, mind után, polgári és marxista történészek egyaránt. Részletesen taglalták a város történetét az Orosz Birodalom, illetve a Szovjetunió történetét tárgyaló munkák is. Ezek azonban többnyire vagy egyes részletkérdéseket ragadtak ki, vagy csak egy meghatározott korszakot dolgoztak fel, végül — és ez többé-kevésbé valamennyire áll — többnyire elavult szemlélettel készültek. A legnagyobb terjedelmű és igényű, Moszkva történetét tárgyaló korábbi mű még az Októberi Forradalom előtt, polgári tudós tollából íródott: I. J. Zabjelin „Isztorija goroda Moszkvi” címen, és két kötetben jelent meg 1905-ben. Az első kötet csak a Kreml történetét foglalta össze, a második kötete, amelynek a város többi részével kellett volna foglalkoznia, befejezetlen maradt. N. A. Szkvorcov 1913-ban közzétett archeológiai és topográfiai munkája, bár címe szerint egész Moszkvát kellett volna tárgyalnia, ugyancsak a Kreml problémáira szorítkozott.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának hatkötetes Moszkva történetét a legkiválóbb szovjet történészek írták. Az első kötet szerkesztője Sz. V. Bahrusin a Tudományos Akadémia levelező tagja, munkatársai pedig A. A. Novoszelszkij, a történettudományok doktora, A. A. Zimin és N. V. Usztyugov, mindketten a történettudományok kandidátusai. Rajtuk kívül ezen a kötetben még tíz kiváló szovjet történész dolgozott, köztük az azóta elhunyt K. V. Bazilevics, valamint A. N. Szvirin és M. N. Tyihomirov — valamennyien olyan történetírók, akiknek nevével gyakran találkozhatunk a Szovjetunió Tudományos Akadémiája történeti folyóiratainak szerzői közt.

A bevezetés végén felsorolják a kötet összeállításának tudományos munkatársait: a fent említett tizennégy tudóson kívül még tizenhat más szakember is dolgozott a kötetben, mint anyaggyűjtő, a mutatók összeállítója, a középkori topográfia szakértője, kronológus, térképek és vázlatok tervezője, az illusztrációk szerkesztője, bibliográfus, vagy mint technikai szerkesztő. A munkatársaknak ez a nagy száma is mutatja azt a figyelmet és áldozatkészséget, amelyet a Szovjetunió Tudományos

Akadémiája a főváros történetének megírására szentelt, hiszen ez a harminc szakember csak az első kötet elkészítését végezte.

Az első kötet igen nagy időszakaszt dolgoz fel: 1147-től, Moszkva város első említésétől I. Péter cár koráig terjedő nem kevesebb, mint ötszázötven évet. Sőt nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy ez a kötet archeológiai bevezetéssel kezdi az írásos történelem taglalását, így a tárgyalt időszak visszafelé évezredekre is elnyúlik. Az írásbeliséget megelőző őskort figyelmen kívül hagyva is hatalmas periódust két szakaszra bontják: nem az eltelt idő arányában, mert az első szakasz a XVII. század kezdetéig terjed, míg a második szakasz — amelynek tárgyalása alig néhány oldallal rövidebb az elsőnél — csak a XVII. századdal foglalkozik.

A két nagy szakaszon belül az alábbi fejezetcímeket találjuk:

1. Az ősi Moszkva: ebben tárgyalják a Moszkva területén feltárt legrégebbi településeket, a Moszkva városáról szóló legkorábbi tudósításokat, a városnak Dolgorukij Jurij nagyfejedelem által történt „megalapítását”, végül a XII—XIII. századi Moszkva életét.

2. Moszkva, mint a Moszkvai Nagyfejedelemség székhelye (XIV. század és a XV. század első fele). Ebben a részben olvashatunk a városról, mint az egységes, központosított állam létrehozásának kezdeményezőjéről, a város XIV—XV. századbeli gazdasági életéről és lakosságáról, a fejedelmi székhelyről, az orosz föld megvédéséért vívott harcairól, köztük Donszkój Dmitrij fejedelemről, aki a Don melletti Kulikovónál megverte a tatárok verhetetlennek hitt seregét. Ugyanitt írnak az 1382. évi moszkvai felkelésről, amely a XIV. századi Oroszország legnagyobb antifeudális felkelése volt és amely a városnak a tatár Tohtamüs vezér által történt ostroma során robbant ki. Ezután következik a moszkvai nagyfejedelem hatalmának jelentős megnövekedése. A fejezet következő részei már nem politikai történelmi témákkal foglalkoznak: egyik részben a város topográfiájáról és külső képéről, a másikban a város környékéről olvashatunk. Két fejezetrészt szenteltek a korabeli kulturális életnek is, egyik a moszkvai irodalommal, másik a festészettel és iparművészettel foglalkozik.

3. Moszkva mint a központosított orosz állam fővárosa (XV. század vége, XVI. század eleje). Ebben a város gazdasági életéről, az orosz állam politikai életében és nemzetközi kapcsolataiban játszott szerepéről, a Kreml építéséről, a moszkvai váraljáról, a társadalmi mozgalmakról és a társadalmi-politikai eszmékről olvashatunk egy-egy részben. A fejezet befejezéseként itt is a moszkvai festészettel foglalkozik egy rész.

4. Moszkva a központosított orosz állam megerősödése korában (XVI. század) c. fejezetben a város gazdasági életéről, területéről és lakosságáról, a központosított orosz állam megerősítéséért folytatott harcáról, védelmi erődrendszerének kialakításáról, külső képéről és berendezéséről találunk egy-egy fejezetrészt. A kulturális kibontakozást tárgyalják a „műveltség, tudomány, irodalom”, valamint az „építészet, festészet és iparművészet” című fejezetrészek.

5. Moszkva a parasztháború és az intervenció korában (XVII. század eleje). Az első részben a parasztháború kezdetéről, a következőkben a Bolotnyikov-felkeléssel kapcsolatos moszkvai eseményekről, a városnak II. Ál-Dimitrij által történt ostromáról olvashatunk egy-egy fejezetrészt. A kötet egyik legszebben megírt része az, amely a városnak a lengyel intervenciók által 1610—1611. években történt elfoglalásáról és a nép ellenállásáról szól. Ezután következik egy külön fejezet rész arról, miként szabadult meg a város és az egész ország a lengyel intervenciótól.

A kötet második szakasza Moszkva XVII. századi életét ismerteti.

1. Az első fejezet címe: Moszkva mint az ország gazdasági központja. Ebben az iparról és a kisárutermelésről, a moszkvai manufaktúra fejlődéséről, végül Moszkva kereskedelméről találunk egy-egy fejezetrészt.

2. Terület és a lakosság. Itt — annak megfelelően, hogy a XVII. századból már lényegesen több forrásanyag áll rendelkezésükre, mint a megelőző korszakból, sokkal nagyobb részletességgel tudnak beszélni a lakosságról, annak mindennapi életéről. Egy rész szól a város területének növekedéséről, és a lakosság összlétszámáról, egy további a lakosság összetételéről, külső képéről és berendezéséről, végül a város alatti majorokról.

3. Moszkva mint politikai és közigazgatási központ. Ez a fejezet nem tagolódik külön részekre.

4. A moszkvai népi mozgalmak. Az 1648. évi, majd az 1662. évi felkelés, az 1670—1671. évi parasztháborúk visszhangja, végül a vallási szakadás és a népi mozgalmak című fejezetrészek foglalnak helyet ebben a fejezetben.

5. Műveltség, tudományos-technikai eszmék és irodalom Moszkvában. E fejezetben a fenti három kérdéscsoportot egy-egy külön rész tárgyalja.

6. Moszkvai művészet a XVII. században. Ennek részei: építészet, festészet, iparművészet, színház.

A fentiekben ismertettük a kötet tematikájának vázát.

Ehhez még részletes bibliográfia csatlakozik, amely fejezetenkénti tagolásban, mintegy 30 oldalon sorolja fel a megfelelő kérdés irodalmát. Háromféle mutatója van a kötetnek: személynév-, topográfiai és földrajzi mutató. Az utóbbi kettő között az a különbség, hogy míg a topográfiai mutató csak a Moszkva városán belüli topográfiai fogalmakra utal, a földrajzi mutató csak a Moszkván kívüli földrajzi fogalmakra (köztük településekre, fizikai földrajzi elemekre is) vonatkozóan közli az oldalszámokat.

A kötet tájékoztató apparátusát az illusztrációk és a térkép-vázlatok mutatója egészíti ki.

Láthatjuk ebből a fenti vázból, hogy az orosz történelem periódusain végighaladva, a központi gondolat mindig az, hogy milyen szerepe volt Moszkvának az orosz nép, a központosított állam létrejöttében, valamint az idegen betolakodók kiűzésében. E központi

probléma mellett, amelynek következtében Moszkva politikai története az egész orosz nép és az orosz állam politikai történetének szerves részeként rajzolódik ki, bemutatja a kötet Moszkvának az orosz kultúra fejlődésében az irodalom, festészet, építészet, iparművészet területén játszott szerepét. Plasztikus ábrázolásban láthatjuk, hogy Moszkva, amely előbb egy fejedelemség, később az oroszországi központosított állam fejének, a cárnak fővárosa, amint a XIV—XV. században a központosított állam létrehozásának kezdeményezője és bázisa volt, a későbbiekben az állam külpolitikájának, honvédő erejének, az oroszországi érdekek védelmének központjává lesz, amelynek igen nagy jelentősége van az orosz földnek az intervencióktól, tatároktól, lengyelektől, litvánoktól való megszabadításában.

A kötet külföldi bírálója nem tekintheti feladatának, hogy részletekbe bocsátkozzék. Nem vizsgálhatja azt, hogy a téma forrásanyagát kimerítették-e a szerzők, az irodalom mellett szükség esetén fel tudták-e használni a kiadatlan levéltári forrásanyagot is. Utóbbi illetően hivatkozhatunk arra, hogy — különösen a kötet vége felé, a kulturális vonatkozású fejezetekben — több ízben utalnak a Régi Iratok Központi Állami Levéltárában (Moszkvában) őrzött levéltári állagokra. Az alábbiakban főleg ahhoz a kérdéshez szólunk hozzá, hogy a magyar főváros történetével foglalkozó kutató milyen tanulságokat meríthet ebből a műből, milyen problémák felvetésére és megoldására tanítja meg őket ez a munka? Ennek megfelelően a város történetéből nem azt igyekszünk kiragadni, ami a szovjet olvasó számára a legfontosabb, hogy ti. az orosz állam kialakulása és az oroszországi kultúra kibontakozása területén milyen szerepe volt Moszkvának, hanem azt, hogy a következőkben marxista történész milyen szempontokkal közelíti meg a várostörténelem problémáit, milyen kérdésekre keres és milyen mód-szerekkel talál azokra feleletet.

A város kialakulásának és őstörténetének tárgyalásánál elengedhetetlenül szükséges annak vizsgálata, hogy az a hely, ahol a város keletkezett, milyen földrajzi körülményeknél fogva alkalmas emberi megtelepedésre, miért kellett szükségszerűen éppen ott és nem máshol kialakulnia olyan településnek, amely nem utolsósorban földrajzi helyzeténél fogva nagyvárossá fejlődött. Nem vagyunk természetesen hívei a földrajzi determinizmusnak, a földrajzi környezet csak egyik, de nagyon lényeges tényezője a társadalomtörténet alakulásának. Ezt a tényezőt figyelmen kívül hagyni semmi esetre sem szabad.

Hogyan áll ez a kérdés Moszkva történeténél? Kétségtelenül érinti ezeket a kérdéseket, sőt, különösen a kereskedelmi utak vonalának alakulását, szinte állandóan szem előtt is tartja. Minden kisebb periódus tárgyalásánál említi, hogy Moszkva városa milyen fontos kereskedelmi utak metszéspontjában fekszik, és ez a tény milyen döntően hatott a város fejlődésére, hiszen Moszkva mindenekelőtt kereskedőváros volt. Mégis, úgy érezzük, hogy talán valamivel többet is foglalkozhattak volna a kötet szerkesztői, különösen az őstörténeti részt író A. V. Arci-

hovszkij és M. N. Tyihomirov azokkal a fizikai földrajzi tényezőkkel (geológiai és éghajlati viszonyok, az emberi munkától még meg nem változtatott nyerstáj természete stb.), amelyeknek jelentékeny befolyásuk volt arra, hogy éppen Moszkva területén telepedtek meg olyan nagy számmal az emberek és hogy az egykori őserdők helyén már a XIV—XVI. században Kelet-Európa egyik legnagyobb városát találjuk.

Nagyon fontos az írásbeliség koránál régebbi időkből fennmaradt régészeti leletek részletes ismertetése, hiszen azokból az évszázadokból, amikor a már megtelepedett ember még nem ismeri és nem használja az írást, a mindennapi életének ezekből a napjainkig fennmaradt emlékeiből ismerhetjük meg életmódjukat, társadalmi rétegződésüket, anyagi és szellemi kultúrájukat. Moszkva történetének írói sokat és eredményesen merítenek az archeológia tanításából: rendkívül érdekes leírást kapunk a „gorodiscsék” és „kurgánok” építőiről, a népvándorlás korának azokról a népeiről, akik Moszkva közvetlen közelében, sőt magában a városban is életüknek számos nyomát, fegyvereiket, kultikus kis szobraikat, kezdetleges ékszereiket hagyták. Ennél a résznél az olvasó legfeljebb azt hiányolhatja, hogy a szerzők nem tesznek kísérletet az írásbeliség korát megelőző népek etnikai meghatározására. Meg lehetett volna vizsgálni a Moszkva környéki földrajzi, elsősorban vízrajzi neveket nyelvészeti szempontból, mert ezek elsőrangú forrásai a település-történelemnek.

Alaposan és szépen feldolgozták a város alapítására vonatkozó népi hagyományokat, amelyeket a középkori krónikák őriztek meg.

A vár mint a város magva, körülötte a váralja, az iparos népesség lakóhelye, ekörül pedig a városhoz tartozó mezőgazdasági települések láncja — ez volt a XII—XIII. századi Moszkva szkémája, de általában elmondhatjuk ezt a feudális városokra, bárhol is legyenek. A vár az igazgatási és gazdasági központ, egyúttal az nyújt védelmet az egész városnak és környékének ellenséges támadás esetén. Az egykor jelentéktelen városka fejedelmi székhely lett, majd pedig a nagy birodalom fővárosa: mindez nem véletlen események sorozatának tulajdonítható, hanem történeti szükségszerűség eredménye.

A szerzők idézik Engels tanítását a középkori városok kialakulásának társadalmi szükségességéről, valamint azt a tételt, hogy míg Nyugat-Európában a feudális anarchiát felváltó központosított monarchia a nemzettéválással egyidejűleg alakul meg, Kelet-Európában, a tatár- és török támadásokkal szembeni védekezés kényszere folytán a központi monarchia kialakulása jóval megelőzi a népek nemzetté válását.

A XIV—XV. századi városi élet tárgyalásánál olvashatjuk azt a megállapítást, amely Moszkvára és a többi orosz városra egyaránt áll: a hegyen, a vár körül laknak a gazdagok és előkelők, a folyó partján, tehát a síkságon a szegénység. Úgy gondoljuk, ez nagyjában egész Európában így volt, bár természetesen a mi budai várhegyünkön is laktak szegény emberek és a vízivárosban is tekintélyes polgárok, de ez mint megvizsgálásra érdemes szempont, nem haszontalan.

A fejezet szerzője (M. N. Tyihomirov) igyekszik tisztázni azt az igen fontos kérdést, hogy milyen mesterséget űző iparosok laktak ekkoriban Moszkvában. Első helyen — megállapítása szerint — a fém-művesek állnak: kovácsok — köztük nem utolsósorban fegyverművesek — vasöntők, harangöntők, ötvösök (ezüst- és aranyművesek), továbbá bőrművesek, vargák, ködmönösök, tehát — vonhatjuk le Tyihomirov adataiból a konkluziót — úgy látszik, hogy a fémek és a bőrök megművelése volt Moszkva XIV—XV. századi gazdasági életének főterülete. Természetesen minden más olyan iparágat is megtalálunk, amely a korabeli városokban szokásos, tehát farműveseket, főleg ácsokat, továbbá kőműveseket és kőfaragókat, fazekasokat stb.

Az iparénál nem kisebb jelentősége volt Moszkvában a kereskedelemnek. Különösen a víziutak (Volga, Don), amelyek a kis Moszkva folyón és az Okán keresztül voltak elérhetők, segítették elő a nagyarányú kereskedelem kifejlődését. Moszkva nemcsak annyiban kereskedőváros, hogy lakosságának jelentős hányada kereskedőkből állt, hanem abban is, hogy idegen kereskedők egyre sűrűbben keresték fel, és ott bonyolították le üzleteiket. Ennyiben hasonlatos a szerepe Pesthez, de Pest nagyarányú kereskedővárossá csak jóval később, a XVIII. század végével lesz, míg Moszkva már a XV. században fontos szerepet tölt be Kelet-Európa kereskedelmi életében. Külföldi kereskedők is gyakran keresik fel, nem egy meg is telepszik ott, főleg görögök és olaszok.

Az ipar és kereskedelem tárgyalásánál a szerző az írásos források adataiból építi fel mondanivalóját, bőven idézi is az archaikus orosznyelvű kútfők idevágó szövegrészeit. Úgy gondoljuk, hogy nem lett volna érdektelen megvizsgálni a nagyjában ebben az időben állandósuló családneveket olyan szempontból, hogy — bár a névanyag kétségtelenül nem használható fel olyan közvetlen egyszerűséggel, mint az elbeszélő kútfők — abból is lehet közvetve és spekulatív adatokat kiolvasni. Először is megtudhatjuk a forrásokban fennmaradt iparos- és kereskedő-névsorokból a nemzetiségi összetételt. Igaz, Moszkva kétségtelenül sokkal inkább orosz lakosságú város a XIV—XV. században, mint amennyire magyar volt Buda vagy Pest; az idegen, azaz nem orosz eredetű iparosok és kereskedők számbeli aránya Moszkvában aligha lehetett jelentős, de mégsem érdektelen az a kérdés, hogy pl. a kereskedők között hány görög vagy olasz lehetett? A szerző csak röviden utal arra, hogy voltak ilyenek, de a kérdés taglalásába nem bocsátkozik.

A családnevek vizsgálata azonban a nemzetiségi hovatartozáson kívül arra is alkalmas lenne, hogy a tiszta orosz nevet viselők eredetére (korábbi lakhelyükre, ahonnan Moszkvába vándoroltak), vagy foglalkozására is következtessünk belőle. Persze nem minden családnév alkalmas ilyen következtetések levonására. Éppen az oroszban a családnevek legelterjedtebb csoportja az, ahol az apa keresztnevéből genitivusos képzéssel alakul ki a családnév (mint a magyarban a Péterfi, Pálfi, Istvánfi-típus), tehát ilyen lesz az orosz család neve: Geraszimov,

Ivanov, Mihailov, Nyikiforov, Pavlov, Petrov, Sztjepanov stb. Ezek a nevek nem alkalmasak ilyen vizsgálatra. Emellett ha nem is ilyen gyakori, de szép számmal van képviselve a foglalkozásnévből eredő orosz családnév is, mint pl. Goncsarov (fazekas), Kolesznyikov (kereskedő), Kuznyecov (kovács), Meljnyikov (molnár), Szapozsnyikov (varga) stb. Ugyancsak gyakoriak a helységnévből képzett családnevek is, mint Bogojavlenszkij, Csajkovszkij, Novoszelszkij, vagy a más típusba tartozó, de ugyancsak helységnevi eredetű Iljin, Tulin, Zimin stb. Előbbiekből a foglalkozások differenciáltságára, utóbbiból arra lehetne következtetni, hogy Moszkva XIV—XV. századi lakossága mely vidékről gyarapodott új jövevényekkel.

A kereskedelem tárgyalásánál, úgy gondoljuk, nagymértékben segíthetett volna, főleg a külföldi vagy külföldet járt moszkvai kereskedők kapcsolatainak vizsgálatánál, ha a numizmatika nagyobb szerepet kap ebben a kötetben. Feltételezhetően nagy számmal találhattak egy olyan nagy kereskedővárosban mint Moszkva, vagy közvetlen környékén, külföldi pénzeket, német birodalmi, itáliai, arab kereskedők, vagy ezekkel az országokkal kereskedő oroszok gazdasági tevékenységének kétségtelen emlékeit.

Mennyi lehetett ekkoriban a város lakossága? A feudális kori városok lakóinak létszámában hihetetlen ingadozásokat lehet tapasztalni: nagy himlőjárványok („fekete halál”), ellenséges betörések, amelyekben Moszkva története gazdag, erősen leapasztották a város lakosságát, de azután hihetetlenül gyorsan ismét felszaporodott. A házak óriási többsége fából épült, néhány nagy tűzvész a város felét, vagy annál is nagyobb részét elpusztította, de a város azután ismét felépült. A lakosság — különösen a XIV. század folyamán — gyorsan nőtt a földesuraik elnyomása elől elmenekült szökevény jobbágyok révén.

A XIV. század végén már több ezer udvar, azaz gazdaság volt a városban. Ezekből az adatokból persze csak nagyon óvatosan lehet következtetni a lakosság létszámára, M. N. Tyihomirov nem is kockáztatja meg a számszerű becslést.

Hogyan rétegződött Moszkva lakossága? A lakosság többségét az ún. „fekete emberek”, vagyis iparosok és testi munkából élők alkották. A gazdagokat a kereskedők közt találjuk, ezeknek száma jóval kisebb. A „fekete embereket” századokba szervezték. Eltérően a különféle hercegi, bojári vagy egyházi tulajdonban levő szegény emberektől, ők csak a nagyfejedelmek, Moszkva urának hatalma alatt álltak. Számos jel mutat arra, hogy a város szegényei éles osztályharcot vívtak a gazdagok ellen, hol nyíltan, hol a felszín alatt. A gazdag kereskedők befolyása egyre nőtt, kezdetben csak a városon, később a fejedelemségen belül is. Moszkvában is gyakori jelenség az, ami Magyarországon és a nyugat-európai országokban is ismeretes: a meggazdagodott kereskedő-fi a nemesség soraiba emelkedik és nagybirtokossá lesz.

A XV. században egyre több kőépület, elsősorban templomok és kolostorok épülnek, megváltozik a város képe. Milyen volt a tele-

pülés sűrűsége, az utcahálózat? E kérdésekre is válaszol a kötet és — ez ugyan inkább a későbbi korszakokra vonatkozik — számos egykorú, azaz XVI—XVII. századi metszetet közöl a város alaprajzára vonatkozólag, valamint néhány modern szkémát, amely a települést igen szemléletesen érzékelteti.

Az egységes, központosított orosz állam kialakulása (XV—XVI. század) rendkívül kedvezően befolyásolta a város fejlődését, de nemcsak azáltal, hogy egy nagy birodalom fővárosává tette. Nem kisebb jelentősége van annak, hogy az erős monarchia sokkal jobban tudta biztosítani a kereskedők biztonságát, mint amilyen az a feudális széttagoltság korában volt; a kereskedelem ugrásszerű fellendülése pedig nagy vagyont és még több lakost vonzott Moszkvába. Ezekben az időkben a török hódítás már szinte teljesen megakasztotta a Levante tengeri kereskedelmét, az Európa és Ázsia közti kereskedelem főútvonala a Földközi-tengerről a szárazföldre, éspedig Oroszországra helyeződött át. Hatalmas lökést adott ez is a moszkvai kereskedelem fejlődésének.

A XVI. századi uralkodók, elsősorban Rettegett Iván, számos új központi állami hivatalt (prikázokat) alapítottak, ez a körülmény megint jelentősen hozzájárult a város növeléséhez. Moszkva már korábban székhelyévé lett a metropolitának. A központi hatalom létrehozásáért vívott harcokban legyőzött bojárók, a gazdasági vetélkedésben a moszkvai kereskedők által anyagilag megrendített más városbeli (novgorodi, pszkovi stb.) kereskedők házuk népével Moszkvába költöztek. Mindezekhez járult a régi európai királyi udvarok fényűzését utánzó cári udvar ottléte. Nem mellőzendő az a körülmény sem, hogy a tatár hódítók ereje ekkorra már annyira megcsappant, hogy nem jelentettek komoly fenyegetést Moszkva számára, mint a XIII—XV. században. Ennyi szerencsés tényező találkozása hogyan segítette volna elő Moszkva gyors iramú fejlődését!

Mennyire más, mennyire különbözik ettől a mi fővárosunk külső és belső története egyaránt. Moszkva 800 éve tűnik fel az ismeretlenség homályából, bár már akkor is, talán régebbi idő óta lakott hely (első írásbeli említése 1147-ből való). Háromszáz éven át több ostromot kell kiállnia, sok nehézséggel kell megküzdenie, de ezek nem oly súlyosak, hogy akadályozzák egyenes irányú fejlődését. Megszabadul a külső nyomástól (az 1610—12. évi lengyel intervenció csak intermezzo, amely nem tudja visszavetni a várost), minden kereskedő versenytársát legyőzi, a számos széttagolt fejedelemségből erős, egységes központi monarchiát szervező állam központjává lesz, lakossága lényegében békésen gazdálkodik, nő a város és lakóinak gazdagsága, tekintélye. Mi volt ezzel szemben Buda és Pest története? Legalább kétezeréves múltjuk ellenére, amelyből jó félezer éven át csak tengődtek, a magyar királyság első négy évszázadában játszott fényes szerep után nagy részükben elpusztultak. A török hódítás — bár csak 150 évig tartja a dunaparti két várost megszállva — csaknem 300 évre visszaveti a fejlődésben. Elveszti királyi székhely jellegét, egyházi fejedelemnek soha

sem lesz székhelyévé, az ipar és kereskedelem területén is csak a XIX. század első felében jut el országos vezető szerephez. Fejlődését tehát nem az egyenesvonalú, csak jelentéktelen visszaesésekkel tarkított növekedés jellemzi, mint Moszkváét, hanem ellenkezőleg, a visszaesés és pangás a döntő tényező a XVI. század derekától a XIX. század elejéig. Moszkva és Budapest fejlődése különbözőségének, szinte úgy mondhatnók ellentétességének szem előtt tartása számos ilyen és ehhez hasonló gondolatot ébreszt Moszkva történetének magyar olvasójában.

Az egységes orosz állam kialakulásával egyidejűleg kifejlődött az orosz emberekben, akár moszkvaiak, akár nem odaválósiai, az a hit, hogy Moszkva a világ fővárosa. Meggyökerezett a „harmadik Róma” elmélet is, amely szerint a két Róma bukása után Moszkva a kereszténység földi fővárosa. A történeti irodalomban, évkönyvekben, krónikákban egyre nagyobb teret kapnak az efféle nézetek, a görögkeleti egyház ideológiájában is gyökeret vernek, és így az egész birodalomban elterjednek. Moszkvának igen nagy jelentősége van az orosz irodalom és művészet (elsősorban az építészet és vallásos festészet) stílusformáinak kibontakozásában, a sajátos és megkapóan eredeti orosz stílus, amely a nyugat-európai művészeti formákhoz szokott embert valósággal elbűvöli, ekkoriban már igazi nemzeti stílussá vált és Moszkvából elterjedve az óriási birodalom legtávolabbi zugáig is, Oroszország politikai és kulturális egységének kifejezőjévé lett.

Milyen volt a város gazdasági élete a XVII. században? Milyen volt a város külső képe? Ekkor kezd egyre jobban kibontakozni a bér-munka. Az iparos mester korábban jobbára maga dolgozott, most erősen terjed az inas- és segéd tartás. Milyen munkafeltételek uralkodtak a városban? A bérmunkával párhuzamosan terjed a piacra termelés. Az iparosok közt igen nagy az ácsok jelentősége, mert Moszkva lakóházainak nagy többsége még mindig fából épült. Mellettük nagy szerephez jutottak a már korábban is jelentős fémműveseken kívül, az ablak-készítők, kádárok, fazekasok, szerszámkészítők, ötvösök és — tekintettel a vallásos kultikus szükségletre — a gyertyaöntők. A fejezet szerzője, Sz. V. Bahrusin azt is közli, hogy a város mely részén települtek az egyes iparágak képviselői. A takácsok többnyire nem is magában Moszkvában laktak, hanem a környékbeli falvak parasztjai téli munkaként foglalkoztak szövésel. Egyébként nekünk is van arra adatunk, hogy Budán és Pesten sem éltek nagy számmal takácsok, hanem a környékbeli, főleg a Pesttől délre és délkeletre eső falvak parasztjai szőtték a két dunaparti főváros lakossága számára a szükséges vásznat. Egyike volt a legtekintélyesebb moszkvai iparágaknak a szűcsöké. A vallási kultusszal függött össze, hogy az ikonfestők is nagy számmal éltek Moszkvában, készítményeikkel az egész országot ellátták, illetve a vidéken működő ikonfestőknek a stílusban követendő például szolgáltak.

Voltak ekkor már Moszkvában híres iparos-nemzetségek, amelyekben apáról-fiúra szállt a mesterségbeli tudás. Az egész országból áram-

lottak a jó iparosok Moszkvába, ahol mesterségbeli tudásukat jól meg tudták fizettetni. Ezzel együtt járt az, hogy az ipari készítmények minősége is javult, a készítmények egyre tökéletesebbek lettek. Az ipar mind jobban differenciálódott és egyre inkább előtérbe lépett a megrendelésre dolgozás helyett a piacra termelés.

Honnan hozták a mesterségük gyakorlásához szükséges nyersanyagot a fővárosba? Úgyszólván az egész országból, sőt még külföldről is. Elsősorban vasra volt szükségük, hiszen, mint említettük, a legfontosabb iparág a fémművesség volt, azon belül a fegyverművesség (ágyú- és puskgyáarak). Másik fontos ipari nyersanyag a fa és a viasz.

A város élelmezésénél nagy szerepe volt annak a gabonának, húsnak, vajnak, viasznak, méznek stb., amit az egyházi testületek tized gyanánt kaptak a lakosoktól és piacra bocsátottak. Ezenkívül persze a környékbeli falvak lakói is a moszkvai piacra vitték terményeiket. A szarvasmarhát, juhot, kecskét, sertést főleg a szomszédos falvakból kapta a főváros népe, a sót a tenger mellékéről, fűszereket Ázsiából. A gazdag moszkvaiak asztalán nem volt ritka a nyugat-európai bor, főleg a rajnavidékiek és franciaországiak voltak kapósak. Úgy tudjuk, a későbbiekben a magyar borok is keresettek, különösen a tokaji, amelyet főleg lengyel kereskedők ismertettek meg Európával, köztük a cári birodalom népeivel is. Erről azonban Sz. V. Bahrusin a felsorolt borfajták között nem tesz említést (165. old.).

Moszkvai kereskedők gyakran utazgattak üzleti ügyekben. Pszkóban külön szállásuk is volt, de sok más oroszországi városban is említést tesznek róluk. Ugyanígy már a XVII. században olvashatunk arról, hogy külföldi kereskedők gyakran felkeresték Moszkvát. Így elsősorban angolok, németek és örmények, de szép számmal akadnak ázsiai kereskedők is. Amint nő a kereskedelem, nagy és egyre nagyobb lesz a moszkvai vám jelentősége is. A vámkönyvek fontos történeti források, a szovjet történettudomány nagyra értékeli őket és közülük többet már nyomtatásban ki is adott. Nálunk bizony még nem sok történet a gazdaságtörténelem eme fontos kútforrának megismertetésére.

A XVII. századból már elég sok hiteles forrás maradt fenn. Ezeknek a felhasználásával becslésekbe lehet bocsátkozni a város lakosságának létszámát illetően. Sz. V. Bahrusin egy egykorú külföldi tudósítást, amely 80 000 lakosról beszél, nem fogadja el, mert szerinte több lakosa volt Moszkvának a XVII. század elején. Különösen a váralja, az iparosok lakóhelye gyarapodott. A közeli falvak lassanként összeolvadnak a külvárosokkal.

Nem szabad elfeledkezni a moszkvai helyőrségről, az állandóan ott tartózkodó fegyveresekről. A sztrelicek (lövészek) számát 3 000-re lehet becsülni, ezekhez járultak még a tüzérek és egyéb katonák.

Milyen volt az egyszerű moszkvai polgár háza? Milyen helyiségekből állt? Milyen volt a berendezése? Hogyan fűtöttek télen? Ezekre a kérdésekre keres választ az a fejezet, amely a város külső képéről és berendezéséről szól. Nálunk sajnos ilyen kérdéseket történeti műveink

nem igen szoktak felvetni, jobbára csak a néprajz foglalkozik vele, sztatikusan, a mai állapotot tanulmányozva. Nagyon tanulságosak azok az adatok, amelyekben a szerző összehasonlítást tesz a szegények és gazdagok lakóházai közt. A házak meglehetősen szabálytalanul helyezkedtek el, ezért fel kellett merülnie már ekkor, a XVII. század folyamán, az első városrendezési terveknek. Szabályozni akarták az utcák szélességét is, azt is megtiltották, hogy az épületeket hozzáragasszák a város falához.

Ez a fejezet a városon belüli hidakkal, új utcák létesítésével, fürdőkkel, egészségügyi ellátással, kutakkal, vízvezető csatornákkal is foglalkozik, vagyis csupa olyan létesítménnyel, amelyet a város a lakosság jóléte érdekében készített. Minthogy Moszkva legtöbb épülete fából épült, s emiatt gyakran egész városrészek égtek le (pl. 1547., 1571., 1591. években), meg kellett szervezni a tűzbiztonságot. A város ugyancsak tett intézkedéseket az élet- és vagyónbiztonság érdekében, éjjel őrzáratok járták az utcákat, hogy a rablók ellen védjék a város nyugalmat. Intézkedés történt a részegeskedés leküzdése érdekében is.

Érdekes és rendkívül tanulságos az a fejezet, ahol Sz. V. Bahrusin és A. A. Zimin a „műveltség, tudomány és irodalom” c. fejezetben az írni-olvasnitudás elterjedését követi. Az erre vonatkozó forrásanyagból az tűnik ki, hogy a moszkvai nemességnek mintegy 41%-a tudott írni 1604-ben (340 nemesből 140). Milyen módon folyt az iskolába járó gyermekek tanítása, kik voltak a tanítók, az egyszerű írás-olvasáson kívül milyen más ismereteket kaptak az iskolában — ezekre a kérdésekre is kapunk választ ebben a fejezetben.

Megjelennek és egyre jobban terjednek a nyomdák (már a XVI. század derekán). Különösen a könyvnyomtatás által nagymértékben hatott Moszkva az egységes orosz irodalmi nyelv kialakulására (amint e fejezetből kitűnik, összehasonlíthatatlanul nagyobb Moszkva jelentősége a XVII. századi orosz irodalmi életben, mint Budáé vagy Pesté, vagy az akkori Magyarország bármelyik másik városának a magyar irodalom fejlődésére). Ez Moszkva hatalmas politikai-igazgatási jelentőségével függ össze: a roppant birodalom idegszállai itt futottak össze.

A XVI—XVII. században elterjedtek a természettudományos-humanista nézetek is és, akárcsak Nyugat-Európában, óriási mértékben megnőtt a művelt emberek érdeklődése az antik világ, de itt elsősorban nem a római, hanem a hellén világ iránt. Elkészültek Moszkvában az első térképek, köztük asztrológiai térképek is, mert hiszen ennek a kornak laikus közvéleménye is erősen érdeklődött a csillagászat iránt (Nyugaton Kepler és Galilei vizsgálják ezekben az évtizedekben a csillagos eget). A kor vallási beállítottságú ideológiájának tulajdonítható az, hogy a szociális mozgalmak rendszerint vallásos eretnekmozgalmak köntöskében jelentkeznek.

A XVII. század gazdaságtörténeti fejezetének írója, N. V. Usztyugov felveti a munkaerő kizsákmányolásának és általában a munkabérnek kérdését is. Ez, valamint a következő, J. I. Zaozerszkaja által a manu-

fakturák kialakulásáról írt fejezet többek között arra a kérdésre keres választ, miképpen dolgoztak a moszkvai iparosok, milyen szervezetekbe tömörültek? Céheik nyugat-európai értelemben nem voltak, de ahhoz hasonló testületeik („rjad”-nak nevezett korporációk) igen. Ezek azonban egyáltalában nem voltak egymással összehangolva, sőt egymástól erősen eltérő berendezésűek. Szokásba jött a mester és az inas közti szerződés megkötése. Eszerint az inas fizetett mesterének a tanításért, ennek fejében a mester házába fogadta, élelemmel, ruhával látta el, tanította. Számos adat szól arról is, hogy a mesterek kegyetlenül kizsákmányolták a gondjaikra bízott inasgyermeket, ütötték-verték őket. Adataink szerint nők is dolgoztak, különösen az építőiparban.

Manufaktúrák főleg a fegyvergyártás területén keletkeztek (nem nevezték manufaktúrának, de ahhoz hasonló szervezet volt ez, amelyet a nyugat-európaihoz hasonló társadalmi szükséglet hívott életre). A moszkvai fegyvergyárban a XVII. század végén mintegy 300 munkás dolgozott, amely így valóságos nagyüzem. Már nemcsak Moszkva város szükségletére gyártottak ágyukat, hanem más városok megrendelésére is. Mindinkább kialakult ezekben a manufaktúraszerű üzemekben a munkamegosztás. Az ágyú- és puskagyáron kívül löpormalom és gránátgyártó üzem is működött Moszkvában a XVII. században.

A téglaegetőknél az a különös sajátosság figyelhető meg, hogy nem alakult ki racionális munkamegosztás: minden munkás a munka valamennyi fázisát végezte, tehát nem manufaktúra, csak egyszerű kooperáció ez az üzem.

Voltak Moszkvában olyan üzemek is, amelyek nemcsak a város, hanem már az egész birodalom szükségleteire dolgoztak. Ilyen volt a pénzverőház, ilyenek a papírmalmok, amelyek az egész ország számára gyártották az imakönyvekhez, vagy egyéb, a vallási kultusszal összefüggő, sőt világi célokat szolgáló könyvekhez szükséges papírt. Mindezek manufaktúra-formában szervezett kincstári üzemek voltak.

Teljes bérjegyzekek természetesen nem maradtak ránk, csak töredékek. Ezekből kiténik, hogy egyes ügyes mesterek igen szépen kerestek, a gyengébbek kevesebbet. A munkavállalók általában pénzbeli és egyúttal természetbeni fizetést kaptak.

Már a korábbi korszakoknál is utaltunk rá, hogy a XVII. századtól kezdve megrendelésre termelés mellett egyre nagyobb fontossága lesz a piacra termelésnek. Vannak azonban olyan iparágak is, ahol úgyszólván kizárólagos a megrendelésre termelés, így pl. a fényűzési iparágakban (díszruhák az udvar tagjai részére, egyházi ornátusok stb.).

A munkaidő a moszkvai üzemekben a XVII. század folyamán általában naponta 12—14 óra, a munkafeltételek kedvezőtlenek, a bérek — eltekintve a néhány nagyon jól kereső kiváló mestertől — alacsonyak. A munkás teljesen ki van szolgáltatva a munkáltatónak. Azt persze nem szabad elfelejteni, hogy ezek még nem szabad bér munkások, olyanok, mint akikről Marx a XIX. század közepén írt. Ezek többsége születésétől többé-kevésbé függő helyzetben van vagy a cári

kincstárral, vagy valamelyik egyházi testülettel, vagy a várossal szemben (mint a fekete századok tagjai). A szabad bér munkások száma még elenyészően kevés.

Ebben a korszakban kialakult már az orosz piac, amelynek természetes központja Moszkva. A gazdaságon kívüli kényszer is közrejátszik a város gazdasági virágzásának szinte szüntelen fenntartásában: ha rossz a termés, a város környékén levő falvak lakóit arra kényszerítik, hogy terményeiket csakis Moszkvában adhatják el. Kialakultak egyes termények állandó piaci helyei a városban (amint Pesten is látjuk a XVIII században), máshol van a hal-, máshol a főzelék-, vagy élő állatpiac. Megindul a kínai tea és a svéd vas importálása a moszkvai piacra (utóbbi főleg Novgorodon át). Moszkva a szibériai prémeknek európai jelentőségű piaca, a vámkönyvekből kitűnik, milyen hatalmas mennyiségű prém került be a városba, s onnan tekintélyes részben külföldre.

A tengeri kereskedelem élénkülésével megjelennek Moszkvában a holland és angol tengerészek, sőt egymás közt vetélkednek az orosz piacért. Mind nagyobb jelentőségre tesz szert a kereskedőtőke, nagy moszkvai kereskedőcsaládok emelkednek ki a többi, kevésbé ügyes vagy szerencsés közül, és egy részük ipari vállalatokat is létesít.

A XVII. század végén Moszkva már Európa egyik legnagyobb városa, kb. 200 000 lakossal (Sz. A. Bogojavljenszkij adata, 446. old.). Sajnos az egész városra kiterjedő összeírások nem maradtak korunkra, bár lehettek ilyenek is. Vannak azonban egyes városrészekre vonatkozó összeírások, de ezek is tökéletlenek. Némelyikük a nőket nem veszi figyelembe, mások felveszik az özvegyeket, de a férjükkel élő asszonyokat nem. A gyermekek általában nem szerepelnek ezekben az összeírásokban. Megbízhatatlanságuk ellenére is, jobb híján, használhatók. Tanulmányozásuk arról győz meg, hogy nagy volt az ingadozás a lakosság számában, ugyanúgy, mint a korábbi századokban. Feketehimlőjárvány esetén előfordult egyes városrészekben, hogy a „fekete emberek”, azaz a közönséges munkából élő szegények 80%-a is elpusztult (akár csak az 1831. évi kolerajárvány idején nálunk, amikor Budán forrásaink szerint főleg a szőlőmunkások közül szedte a járvány áldozatait).

Külön problémát jelent a városban lakó kiváltságosoknak, nemeseknek és papoknak esete. Az ezeknek háztartásában élő, gyakran igen nagy számú szolgaszemélyzet külön színfolt volt a város amúgyis tarka, sokféle kondíciójú és állapotú lakosságának seregében.

Nincs arra lehetőség, hogy a kötet valamennyi fontosabb megállapítását idézzük, vagy akár csak röviden rámutassunk azokra. Nem is lehet célunk a kötet tartalmi kivonatát adni. Arra törekedtünk, hogy bemutassuk a magyar olvasónak ezt az igen nagy jelentőségű és magas tudományos színvonalú munkát, tehát inkább a probléma-felvetéseit igyekeztünk kiemelni. Néhány kritikai ízü megjegyzést fűztünk hozzá, kizárólag a XIV. századinál korábbi részekhez, mert itt — úgy véljük — nem használták ki a szerzők az összes lehetőségeket. Meg kell azonban jegyeznünk azt, hogy igen hasznos és gyümölcsöző volt a kötet szer-

kesztőinek az a törekvése, hogy a történeti segédtudományokat össze-egyeztessék és felhasználják a történeti adatok egyeztetéséhez. A későbbi korszakban, amikor az írásos emlékek száma már sokkal nagyobb és maguk a források is részletesebbek, a mai követelményeknek jobban megfelelők, biztosabb talajon álltak a szerzők, akiknek szaktudásáról, tudományos igényességéről és szorgalmáról csak elismeréssel lehet nyilatkoznunk.

Külön is ki szeretnénk emelni a kötet példás kiállítását. Nem kevesebb, mint 260 illusztráció díszíti, emlékeztetve a Magyar Történelmi Társulat kiadásában megjelent ötkötetes Magyar Művelődéstörténetre. Az illusztrációk, néhány modern szkéma kivételével, egykorú metszetek, festmények, szobrok, ruhák vagy egyéb használati eszközök reprodukciói, vagy egykorú épületekről készült fényképfelvételek, amelyek rendkívül izléseesen egészítik ki a könyv mondanivalóit.

Bélay Vilmos

Olga Łaszczyńska,

Rachunki bułowy zamku krakowskiego 1535 (Kraków 1955)

Olga Łaszczyńska,

Rachunki generalne Seweryna Bonera 1545 (Kraków 1955)

(Zródła do dziejów Wawelu I—II.)

A krakkói Wawel történetére vonatkozó források sorozatának első két kötete fekszik előttünk. Mind a kettő számadáskönyv, Seweryn Boner idejéből.

Boner (1486—1549) egyéb méltóságai mellett 1523—1549 között krakkói nagyprokurátor volt. (Rachunki budowy... [továbbiakban I.] 1. 1. j. és Rachunki generalne... [továbbiakban II.] 1. 1. j.) Számadásokat vezetett a neki kiutalt királyi jövedelmekről és az ezekből a királyi udvartartás számára kifizetett összegekről. Ezekből az összegekből folyósított viceprokurátorának a krakkói vár építésére és karbantartására, aki erről szintén számadásokat vezetett.

A számadások szinte hiánytalanul megvannak Boner hivatalnokkodása idejéből. Az építési számadások egy-egy naptári évet ölelnek fel, 1524—1548-ig 18 kötet maradt fenn. Ezeket — az 1535. évi kivételével — kiadta Chmiel Wawel c. munkájában. (I. VII—VIII.)

Az udvartartási számadások közül nem egy több évi időszakra vonatkozik, mások ellenben csak egy naptári évet tartalmaznak. Nagy részük szintén fennmaradt, és zömében Chmiel adta ki ugyanott. (II. VII.)